

**Norsk Bonde-
og Småbrukarlag**

STORTINGSVALGET 2025

VALGPAKKE

OM VALGPAKKEN

Beredskap har fått en stadig større plass i den offentlige debatten, og det er avgjørende for jordbruket at vi synliggjør matens rolle i totalberedskapen. Årets Stortingsvalg må være et matvalg.

I dette dokumentet finner du ressurser til høstens Stortingsvalg. For å samkjøre organisasjonens innsats frem mot Stortingsvalget, har vi derfor laget denne pakken med ressurser til bruk i lokal- og fylkeslag.

I dokumentet finner du våre ti politiske hovedkrav inn mot valget, inspirasjon til aktiviteter dere kan arrangere lokalt, og tips til hvordan du kan utnytte den kontakten du får med politikerne under valgkampen i deres videre arbeid i etterkant av Stortingsvalget. I tillegg finner du en oppsummering av Stortingspartienes kapitler om mat og landbruk, samt hva vi mener partiene bør gjøre bedre. Du finner også en kopi av alle partienes kapitler om mat og landbruk i partiprogrammene.

Vi har utarbeidet innhold til sosiale medier som vil deles gjennom sommeren. Vi oppfordrer lokal- og fylkeslag til å dele dette videre. Dersom dere arrangerer noe lokalt, bør dere også synliggjøre dette.

God valgkamp!

Innholdsfortegnelse

OM VALGPAKKEN	2
10 KRAV TIL NORSK JORDBRUKSPOLITIKK	4
VALGKAMPAKTIVITETER	5
SAMTALEGUIDE TIL BRUK MED POLITIKERE	7
MEDIEPAKKE: HVORDAN SKRIVE DEBATTINNLEGG OG BYGGE OPP EN REDAKSJONELL SAK.....	9
OM MAT I NORSKE PARTIERS PARTIPROGRAM.....	12
OPPSUMMERING OG PUNKTER TIL FORBEDRING I PARTIENES PARTIPROGRAM	12
PARTIPROGRAM-KAPITLER OM MAT OG LANDBRUK	15
RØDT	15
SOSIALISTISK VENSTREPARTI (2026-2029).....	20
ARBEIDERPARTIET	22
SENTERPARTIET	24
MILJØPARTIET DE GRØNNE	31
KRISTELIG FOLKEPARTI	33
VENSTRE.....	35
HØYRE	37
FREMSKRITTSPARTIET	39

Samfunnsmål: Styrk norsk matberedskap!

- 1. Økt sjølforsyning av planter til folk og dyr**
Norge må produsere mer av maten vår selv. Vi krever at sjølforsyningsgraden økes til minst 50 % – basert på norske ressurser.
- 2. Kostnadene for samfunnets bestilling til jordbruket må dekkes**
Bønder skal levere på økt sjølforsyning - men ikke som dugnad. Ekstrakostnader knyttet til Stortingets satsinger på økt eller annerledes matproduksjon må dekkes av særskilte bevilgninger, og komme i tillegg til de ordinære jordbruksavtalemidlene.
- 3. Ærlige tall – rettferdig inntekt**
Bøndenes inntektsgrunnlag må bygges på faktisk arbeid, reelle kostnader og avkastning på egenkapital. Normering av inntektene i jordbruket på 20 %, må fjernes – tallene må vise den virkelige innsatsen som legges ned i matproduksjonen.
- 4. Stopp nedlegging av bruk – sats på mangfoldet**
Vi trenger både små, mellomstore og store gårdsbruk over hele landet. Jordbrukspolitikken må støtte mangfoldet, ikke bidra til at gårder legges ned og konsentreres på færre hender.
- 5. Bruk jorda der den er – vi trenger landbruk i hele landet**
Vi må bruke all dyrka mark og alle beiteressurser vi har – fra fjord til fjell. Politikken må legge til rette for matproduksjon også i brattlendte, små og værharde områder. Beite i utmark må styrkes, ikke svekkes.
- 6. Ta vare på matjorda – ingen jord skal gå tapt**
Matjord må vernes. Vi kan ikke bygge ned den jorda som skal mette oss og generasjonene etter oss.
- 7. Sats på unge bønder og sosial bærekraft**
Vi trenger gode rammevilkår som sikrer at flere kan starte og bli værende i jordbruket. Det handler om å skape et sosialt bærekraftig landbruk hvor folk trives og har trygge liv.
- 8. Et jordbruk tilpasset til klimaendringer**
Vi må bygge et robust jordbruk som tåler tørke, flom og uvær. Det krever bedre beredskap, investeringer i jord og drenering – og politikk som gjør bøndene i stand til å stå i endringene.
- 9. Bygg opp matberedskapen – trygg mat i urolige tider**
Norge må ha nok mat i beredskap til å klare seg i krisetider. Matberedskap er like viktig som forsvar og helse – det handler om nasjonal trygghet.
- 10. Beite i utmark må beskyttes – rovdyrpolitikken må sikre bruk av ressursene våre**
Utmarksbeite er en av Norges ressurser, men stadig flere bønder tvinges til å slutte med beitedyr på grunn av rovdyrpress. Stortingets rovdyrforlik må følges opp slik at beitebruk blir mulig og forsvarlig – ikke bare i teorien, men ute i terrenget.

VALGKAMPAKTIVITETER

Formål: Synliggjøre landbrukets rolle i samfunnet og påvirke politiske beslutningstakere i forkant av valget. Bygge lokal oppslutning og engasjement.

Gårdsbesøk: Gårdsbesøk med stortingskandidater/lokalpolitikere

Mål: Gi politikere innsikt i hverdagen på gården og mulighet til å diskutere utfordringer og løsninger tett på virkeligheten.

Slik gjør dere:

- **Velg gård:** Hvis dere skal ha spesielt fokus på noe, spesielt beitebruk, beredskap, rovdyr, etc., velg gård basert på det.
- **Inviter politikere:** Inviter kandidater fra alle relevante partier. Kontakt gjerne partiene direkte og foreslå en dato.
- **Forbered runde rundt på gården:** Lag en runde på 30–45 min. med stopp for å vise ulike deler av drifta.
- **Avslutt med samtale:** Ha en åpen samtale eller et minipanel med spørsmål til politikerne i tunet eller på låven. Hvis NBS sin 10-punktsliste for norsk jordbrukspolitikk.
- **Synlighet:** Ta bilder, del på sosiale medier, inviter lokalavis.
- **Tips:** Sørg for kaffe og enkel servering – det skaper god stemning!

Debatt eller panelsamtale om jordbrukspolitikk

Mål: Synliggjøre partienes ulike standpunkter og styrke den politiske samtalen om landbruk og distrikt.

Slik gjør dere:

- **Finn lokale politikere/kandidater:** En fra hvert parti
- **Velg tema:** F.eks. «Matsikkerhet og beredskap»
- **Finn debattleder:** Gjerne en erfaren lokalperson eller journalist. Dere kan gi personen hjelp med spørsmål på forhånd slik at dere har styring på innholdet i debatten.
- **Velg arena:** Bibliotek, samfunnshus, grendahus, låve – eller digitalt!
- **Markedsfør:** Lag en plakat, spre i sosiale medier og lokalavis. Inviter lokale bønder, ungdom, og folk flest.
- **Lag spørsmål på forhånd:** Og ha gjerne en runde med spørsmål fra salen.
- **Synlighet:** Spill inn og del! Eller skriv et kort referat i etterkant til lokalavis.

Stand om valget

Mål: Øke bevissthet blant velgere om jordbrukspolitiske saker.

- **Slik gjør dere:**
- **Finn tidspunkt og sted:** Torgdag, utenfor butikken, festival, eller på valgdagen.
- **Materiale:** Ha med banner og eget valgkampmateriell
- **Quiz:** F.eks. spørsmål som skaper engasjement, «Melka koster xx i butikk, hva får bonden?»

- **Del ut smaksprøver:** Lokale produkter, epler, honning, ost, flatbrød osv.
- **Snakk med folk:** Still spørsmål som: «Hva tenker du om norsk beredskap?», «Visste du at ...?»

SAMTALEGUIDE TIL BRUK MED POLITIKERE

Formål: Skap god dialog med politikere og bygg langsiktige relasjoner som styrker sjansen for politisk gjennomslag.

Introduksjon

- Politikere/kandidater er akkurat som meg og deg – introduser deg på akkurat samme måte, som du ville gjort ellers når du møter nye mennesker. Hvem er du, hva er du opptatt av og hva ønsker du å snakke med personen om.
- Unngå konfrontasjon i introduksjonen selv om du kan være uenig i noe av politikken som partiet kandidaten representerer har. Det passer seg heller ikke med forsøk på «morsomheter», for å poengtere et uenighetspunkt
- Fortell hva du ønsker å snakke med vedkommende om og hvorfor det er viktig.
- Spør gjerne om hen har noen minutter å avse, eller om det passer bedre om en liten stund. Det er viktig å kunne uforstyrret kunne snakke sammen, slik at du får tid til å diskutere/forklare punktene dine.

Budskap

- Du har 10 talepunkter. Avhengig av tid du nå vet du har med denne personen, har du forberedt deg på forhånd at du kanskje kun rekker å snakke om 2 punkter. Lær deg disse godt og start med disse.
- Det er en fordel om du har lest deg opp på hva partiet til denne personen mener om akkurat de punktene du ønsker å snakke om, slik at du kan formidle ditt viktige budskap til å passe inn i dette partiet sin politikk. Slik kan det bli enklere for denne personen å sørge for at dette partiet nettopp skal mene det du formidler.
- Ikke gå i «fella» å tro at denne personen er hverken enig eller uenig med deg i utgangspunktet. Selv om personen/partiet er enig/uenig med deg, så betyr det ikke nødvendigvis at disse kommer/ikke kommer til å føre det som en del av sin politikk i Stortinget. Din formidling er nøkkelen og det viktigste.
- Still gjerne personen spørsmål etter dine fremlegg/poenger, og spør hva hen tenker om dette. Ikke spør om hen er enig/uenig, men altså hvilke tanker denne personen har rundt ditt poeng. Dette setter deg i stand til å kunne svare ut bedre på de tingene denne personen ikke har forstått viktigheten av enda.
- Ikke glem å la personen du snakker med få snakke/svare ut osv. Det er ingen som husker en samtale de selv ikke har deltatt i. Det må være en dialog.

Avslutning

- Husk å takke høflig for tiden, og fortell gjerne hvor interessant det var å høre denne personen sine tanker om temaene.
- Be om et visittkort eller telefonnummer/e-postadresse, slik at du kan følge opp samtalen i etterkant. Det er først nå du har opprettet kontakt, og det er i etterkant at du følger opp at temaene du har snakket om holdes «varme» helt inn til valget.

Oppfølging

- Når det har gått en uke eller noe mer, så tar du kontakt med personen du hadde samtalen med, og spør om å få noen minutter av hens ledige tid på telefonen, eller om dere kan møtes ved en anledning for å kunne snakke litt mer. Ikke gi deg selv om

det skulle gå noen dager før du får svar, men henvend deg på nytt og spør om hen mottok meldingen/e-posten.

Forhåpentligvis klarer du å etablere en kontakt, som holdes utover valg-standen og denne kontakten kan være det som avgjør denne personen og partiets fokus på dine temaer. Lykke til!

OPPSUMMERING, SLIK FORBEREDER DU DEG TIL SAMTALE MED POLITIKER:

Før møtet:

- Avklar hva møtet skal handle om. Velg 1–2 hovedsaker.
- Finn ut hvem du skal møte, og hvilket parti de representerer.
- Skriv ned 2–3 spørsmål du vil stille.

Under samtalen:

- **Vær tydelig og konkret:** Hva vil dere oppnå? Bruk NBS sin 10-punkts liste for jordbrukspolitikken. Spør om tilslutning.
- **Still spørsmål:** «Hva tenker du er den viktigste utfordringen i norsk jordbruk?»
- «Hvordan jobber dere med matsikkerhet og lokal verdiskaping?»
- **Vis at dere er en ressurs:** Tilby besøk, innspill eller samarbeid: «Vi stiller gjerne opp med fagkunnskap.»
- **Bygg relasjon:** Vær saklig og lyttende. Unngå krass kritikk. Gode relasjoner gir større muligheter på sikt. Tenkt på at relasjonen dere bygger kan bli viktig når/om kandidaten er på Stortinget eller i en regjeringsposisjon.

Etter møtet:

- Send takk for møtet på e-post.
- Legg ved evt. lenker, rapporter, bilder eller plansjer.
- Noter deg hva som ble sagt, og følg opp ved senere anledninger.

MEDIEPAKKE: HVORDAN SKRIVE DEBATTINNLEGG OG BYGGE OPP EN REDAKSJONELL SAK

DEBATTINNLEGG

Med utgangspunkt i et av de ti kravene på side 4, kan dere skrive et leserinnlegg til lokalavisa for å starte en debatt.

Før du begynner: Det viktigste når du skal skrive et godt leserinnlegg, er å skrive om en sak du bryr deg om. Velg deg en hovedsak og et hovedargument, og bygg opp leserinnlegget rundt dette. Du bør også tenke gjennom målgruppe for innlegget. Er innlegget ment for å engasjere «folk flest» i lokalsamfunnet, bør du unngå stammespråk. Dersom du har en spesifikk avis i tankene, kan du også ta en titt på hvilke type innlegg de vanligvis trykker og om disse er bygget opp på en spesifikk måte.

Slik skriver du et debattinnlegg:

Tittel og ingress: Dette skal få leseren engasjert og gi deg essensen i innlegget. Vær kort og tydelig, og fang leserens oppmerksomhet. Still gjerne et spørsmål, eller kom med en påstand som inviterer til «konflikt». Kom gjerne tilbake til tittel og ingress etter du er ferdig med selve innlegget.

Innledning: Start med et kort avsnitt som presenterer problemstillingen og ditt synspunkt.

Bygg opp argumentasjonen: Presenter dine tre viktigste argumenter. Hold deg kort og presis, og underbygg med fakta. Vær gjerne personlig og bruk gode eksempler.

Avslutning: oppsummer hovedargumentet og gi et handlingsalternativ (tenke, mene eller handle). Eksempler: «La 2025 bli et matvalg – stem på et parti som er opptatt av matberedskap» (til «folk flest») eller «Skal vi sikre matberedskapen, trenger vi et mangfoldig jordbruk. Prioriter små og mellomstore gårdsbruk» (til politikere).

En sjekkliste før du sender inn saken:

- Har du en tydelig og engasjerende tittel og ingress?
- Har jeg en konkret sak/hovedargument?
- Har jeg skrevet personlig?
- Har jeg koblet saken til noe lokalt?

Praktisk:

- Sjekk tegnbegrensning til avisa i forkant. Dersom det ikke er oppgitt en tegnbegrensning, kan du sikte deg inn på cirka 3000 tegn inkl. mellomrom.
- Send innlegget i god tid. Har du ikke hørt noe? Følg opp!
- Avsender bør være en person, ikke lokallaget. Styreleder kan være avsender dersom det er lokallaget som har skrevet en sak sammen.
- Kan du skrive debattinnlegg sammen med noen? Debattinnlegg med flere avsendere kan ofte nå andre grupper. Kanskje lokallaget og den lokale turistforeningen sammen vil si noe om friluftsliv og utmarksbeite? Eller en bonde som er medlem og lokallagslederen i Nei til EU?
- Få gjerne noen andre til å lese gjennom innlegget i forkant.

REDAKSJONELL SAK

Et annet alternativ er å selge inn en sak til en journalist. Finn en journalist i lokalavisa som tidligere har skrevet om jordbruk, og kontakt vedkommende direkte. Dere bør ha utarbeidet et godt forslag til en sak som bør belyses, gjerne med forslag til intervjuobjekter. Kanskje det er en bonde lokalt som har blitt angrepet av rovvilt i sommer, krever at rovviltforliket følges opp og stiller dette kravet til Stortingskandidatene fra deres region/et spesifikt parti? Skal dere arrangere en debatt og har fått en minister på besøk? Eller har dere et ungt par som gjerne vil starte opp drift på et nedlagt gårdsbruk, men møter hindringer?

Når dere henvender dere til en journalist, er det lurt å tenke på nyhetskriteriene (VISAK). Dette er grunnleggende kriterier for hva som utgjør en god sak, og noe journalister flest har i bakhodet. Når dere skal selge inn en sak, bør dere derfor ha tenkt ut hvordan deres sak oppfyller samtlige av disse kriteriene:

Vesentlighet/viktighet: nyheten bør være viktig for en større gruppe. Det kan være lokalsamfunnet, alle som bor i nærheten av et areal som påvirkes av nedbygging, eller alle som er opptatt av økologisk produksjon. Tenk gjennom hvilken gruppe mennesker denne saken er vesentlig for, og om du har et tall, ta det med. «Eks. 100 elever vil miste skolehagen».

Identifikasjon/nærhet: leseren bør føle at saken angår dem, enten det er geografisk, sosialt eller personlig. Kan dere koble en nasjonal problemstilling på noe som skjer lokalt? Bruke en bonde sin personlige historie som eksempel? Eller kanskje dere kan spille på sosiale grupperinger og forskjeller?

Sensasjon: det bør være noe nytt, noe som skiller seg ut fra andre saker.

Aktuelt: saken må være aktuelt. Er det noe som akkurat har skjedd? Kan dere koble saken på en dagsaktuell sak? Eller er det noe som ikke har vært dekket tidligere?

Konflikt: konflikt og uenighet er generelt godt nyhetsstoff. Det betyr ikke at saken i seg selv må være en konflikt, men det bør være en motpart. Kan det være en konflikt mellom en bonde og et politisk vedtak, at noe politikerne har sagt ikke samsvarer med hvilken politikk de gjennomfører, eller at det ikke er samsvar mellom hva politikerne sier og jobber for, og realiteten?

Hvilken **vinkling** dere velger for saken kan også være med å gjøre den aktuell for journalisten å plukke opp. En historie kan ofte fortelles på flere måter. La oss ta den nye [sjølforsyningsrapporten til Ruralis](#) som eksempel:

1. **Vi trenger 14 000 flere gårdsbruk i drift om vi skal nå sjølforsyningsmålet.** Har dere at areal som er ute av drift i området deres? Burde kommunen gjort mer for å få dette arealet i drift gjennom et konkret politisk vedtak? Og har dere en bonde som gjerne har lyst til å starte opp drifta på gården?
2. **Må nydyrke mer areal for å nå sjølforsyningsmålet.** Det kan bety at vi må nydyrke et myrareal for å ha mer jordbruksareal til matproduksjon. Her har dere en konflikt mellom naturvern og matproduksjon. Har en lokal kandidat et sterkt synspunkt på

dette? Og kanskje dere har en bonde som har et areal hen vil nydyrke for å kunne produsere grønnsaker, men at det ikke er mulig med dagens regelverk?

Vedkommende bør gjerne ha reflekterte kommentarer knyttet til konflikten mellom naturvern og matproduksjon.

3. **Trenger 13 000 flere årsverk i jordbruket for å nå sjølforsyningsmålet.** Men det er utfordrende å rekruttere til en næring med lav lønnsomhet og dårlige sosiale vilkår. Har dere et ungt ektepar som vurderer om de skal kjøpe et gårdsbruk, men er usikker på grunn av dette? Eller kanskje det er noen agronom-elever som er usikre på framtida i næringen – enten som bønder eller avløsere?

OM MAT I NORSKE PARTIERS PARTIPROGRAM

OPPSUMMERING OG PUNKTER TIL FORBEDRING I PARTIENES PARTIPROGRAM

Fremskrittspartiets partiprogram

Landbruket må drives på markedsøkonomiske prinsipper, med kostnadseffektiv matproduksjon som ivaretar beredskapen. Partiet ønsker å liberalisere jordbruksavtalesystemet, avvikle konsesjons- og boplikten, odelsregulering, markedreguleringer, kvoteordningen og ønsker å satse på heltidsbonden. FrP er tydelige på at rovviltforvaltning må styrkes.

Hva bør FrP gjøre mer av:

Partiet ønsker å styrke matvareberedskapen i Norge, men må se dette i sammenheng med behov for et mangfold av gårdsbruk i hele landet og å beskytte norske jordbruksvarer mot konkurranse fra import. Markedsregulering og produksjonsregulering er forutsetninger for at et mangfold av gårdsbruk skal holdes i hevd. Beredskap avhenger også av klimatilpasning og fokus på bærekraftige produksjonsmetoder, som FrP skriver lite om i sitt partiprogram.

Høyres partiprogram

Jordbruksoppkjøret må forenkles i tråd med øvrig økonomisk politikk, med færre tilskuddsordninger, lettere importvern og mer fokus på bonden som næringsdrivende. Det skal satses på landbruksteknologi, med mål om eksport. Høyre ønsker strengere regulering av dyrevelferd, og styrket konkurranse i norsk dagligvare- og matbransje.

Hva bør Høyre gjøre mer av:

Partiet ønsker å åpne for at lokale produsenter skal kunne selge alkoholholdige drikkevarer til besøkende, men burde utvide dette til en bredere satsing på lokalmat. Dette vil også bidra til å styrke konkurransen mot dagligvarekjedene og bøndenes mulighet for å drive egen næring.

Venstres partiprogram

Venstre ønsker produksjon av sunn og trygg mat, med økt fokus på å følge kostholdsrådene, satsing på frukt og grønt, redusert bruk av antibiotika, medisiner og plantevernmidler, og ved å stimulere til miljøvennlig drift og god dyrevelferd. Partiet ønsker økt konkurranse i meierisektoren og dagligvarebransjen, med mål om å på sikt avvikle markedsregulatorordningen. De ønsker en dreining av tilskuddssystemet til mer støtte til fellesgoder, og mindre til markedsregulering og høye priser.

Hva bør Venstre gjøre mer av:

Venstres ønske om en dobling av produksjon frukt og grønt bør følges opp med tiltak for økt markedsadgang for grøntprodusenter i distriktet, gjennom tilskudd til fellespakkerier og markedshager. Dette er i tråd med deres ønske om en mer klimatilpasset matproduksjon.

Kristelig Folkeparti sitt partiprogram

Partiet ønsker økt matvareberedskap med mål om 50 % selvforsyning innen 2030, tetting av inntektsgapet til bønder innen 2027 og strengt vern av matjord. KrF arbeider for gjennomgang av soneinndeling for et slags teigbasert system. Partiet ønsker å bevare mye av strukturene som eksisterer i dag, som bo- og driveplikt, odelsloven og de samvirkebaserte

markedsordningene. Konkurransen i dagligvaresektoren og bondens posisjon i verdikjeden må styrkes.

Hva bør KrF gjøre mer av:

Krf ønsker å legge til rette for små, mellomstore og større bruk og bør i større grad fremme tiltak som kan bidra til en variert bruksstruktur i landet og som sikrer intern jamstilling i jordbruket. Tak og trappetrinn på tilskudd er viktig for å sikre lønnsomhet for mindre bruk.

Senterpartiet

For å utvikle jordbruket over hele landet vil Senterpartiet øke lønnsomheten i bruk av jordbruksarealene gjennom et sterkt importvern, årlige forhandlinger mellom staten og faglagene i jordbruket og ved å sikre gårdbrukerne en sterkere markedsrett. Partiet ønsker en tydelig rovdyrpolitikk, sterkt vern av matjord og god bruk av utmarksressurser og beiteareal. De ønsker å øke prisen bonden får betalt for produktene sine og sikre jamstilling innen 2027.

Hva bør Sp gjøre mer av:

Partiet ønsker økt sjølforsyning på 50 % innen 2030, og redusert import av fôrråvarer. Økt sjølforsyning kan ikke begrenses til økt produksjon av matkorn, men må også baseres på tiltak for økt produksjon av grovfôr og andre planter til dyr og mennesker, f.eks. ved å gi økt støtte til agronomiske tiltak som drenering og kalking. Senterpartiet må fortsette å være en tydelig målbærer for at sjølforsyningen må økes også på grovfôr og utmarksressurser, med økonomisk jamstilling også for grovfôrprodusentene.

Miljøpartiet De Grønne sitt partiprogram

Partiet er opptatt av langsiktige og bærekraftige løsninger i jordbruket, med mål om å øke sjølforsyningen til 60 % innen 2030, økt plantebasert produksjon og en kjøttproduksjon som utelukkende utnytter lokale ressurser og nasjonalt produsert kraftfôr. MDG ønsker at 20 % av jordbruksproduksjonen skal være økologisk innen 2030, og ønsker å videreføre føre-var prinsippet for genmodifisering i matproduksjonen. Partiet vil ha kompensasjon for bønder som ikke kan bruke beiterettigheter grunnet rovdyr.

Hva bør MDG gjøre mer av:

MDG ønsker flere bruk i drift og flere bønder, og understreker at det krever styrkede velferdsordninger og bedre avløserordninger. Partiet bør arbeide for å fjerne samordningen av avløsertilskudd mot annen lønnsinntekt og ytelser fra NAV – dette er et konkret tiltak for å gi bønder styrket velferd.

Arbeiderpartiets partiprogram

Arbeiderpartiet ønsker et jordbruk som bidrar til økt sjølforsyning og totalberedskap, med 50 % sjølforsyning innen 2030 og inntektsutjamning for bønder innen 2027. Partiet ønsker helhetlig matpolitikk med økt konkurranse i dagligvarebransjen for å få ned matprisene og gode konkurransevilkår for norsk mat med et fungerende tollvern. Ap ønsker lokalmat, småskala produksjon og bærekraftig og naturvennlig landbruk.

Hva må Ap gjøre mer av:

I partiprogrammet skriver Arbeiderpartiet at opptrappingsplanen danner grunnlaget for videre utvikling av landbruket. For å få til alt Arbeiderpartiet ønsker av norsk jordbruk, som

en bidragsyter til sjølforsyning, totalberedskap og naturvennlig matproduksjon, må det midler til utenom det som skal til for å jamstille bonden. Vi trenger et stort økonomisk løft for norsk jordbruk for norsk matsikkerhet i krise og fred.

Sosialistisk Venstreparti

SV ønsker å tette inntektsgapet for bønder, ved å sikre et tallgrunnlag til bruk i jordbruksoppgjørene med avkastning på all egenkapital og uten normeringsfaktor. De ønsker flere bruk i drift, tilskudd til god bruk av areal, redusere bruk av kraftfôr og øke norsk frukt- og grøntproduksjon. Partiet ønsker et teigbasert tilskudd, styrket dyrevelferd og en vellykket klimaomstilling. De ønsker 15 % økologisk areal innen 2030.

Hva bør SV gjøre mer av:

SV ønsker klimaomstilling og klimatilpasning, gjennom blant annet bruk av ny teknologi. Da må det sikres at den teknologien som utvikles og tas i bruk kan gi bedre ressursutnyttelse, som er tilpasset ressursgrunnlaget og strukturen i norsk jordbruk – og ikke omvendt.

Rødt

Rødt ønsker at totalberedskapen ivaretas gjennom løpende matproduksjon med mest mulig av de lokale jordressursene i bruk. Partiet ønsker 50 prosent sjølforsyning i 2030, 60 prosent i 2035 og 100 % sjølforsyning på varer vi kan produsere selv på sikt. Rødt ønsker et sterkt importvern og produksjonsregulering for å hindre overproduksjon, i tillegg til fokus på matsvinn, genetisk mangfold og et klima- og miljøvennlig landbruk gjennom blant annet god arealbruk og maksimal karbonbinding.

Hva kan Rødt gjøre mer av:

Rødt legger stor vekt på viktigheten av beredskap og matproduksjon for totalberedskapen i landet. Et beredskapstilskudd til norske gårdsbruk kan bidra til å styrke denne siden av norsk matproduksjon, og fremme ønsket struktur for økt robusthet og tilpasningsevne for norsk landbruk.

Pasientfokus er ikke et registrert parti, men en liste, og har ikke et partiprogram.

PARTIPROGRAM-KAPITLER OM MAT OG LANDBRUK

RØDT

Jordbruk

Det beste utgangspunktet for å bygge opp den totale beredskapen for det norske samfunnet er et velfungerende nett av lokalsamfunn, med alle nødvendige funksjoner. På samme måte er det beste utgangspunktet for å bygge opp matvareberedskapen for vår befolkning, en løpende matproduksjon, der våre dyktige bønder kan utnytte mest mulig av de lokale jordressursene til å produsere mat og kulturlandskap i et evighetsperspektiv.

Norge har dårligst matvareberedskap i Europa. Vår sjølforsyning er under 40 prosent. Jord bygges ned eller går ut av drift. Bønder legger ned sin matproduksjon hver dag.

«Effektiviseringen» har svekket sjølforsyningen med økt import av kraftfôrråvarer og økt bruk av kunstgjødsel. Samtidig har mer jord gått ut av bruk. Den rådende landbrukspolitikken har gjort norske bønder til gjeldsslaver. Denne utviklingen vil Rødt snu.

Jordbrukets samfunnsoppdrag skal være å produsere nok og trygg mat, basert på lokale ressurser, og øke sjølforsyningen, gjennom å utnytte jordbruksarealet til planteproduksjon.

I tillegg til matproduksjon sikrer landbruket spredt bosetting, levende lokalsamfunn, grunnlag for verdiskaping i mange andre yrker, lokal identitet, dugnadsånd og beredskap.

En forutsetning for å sikre matvareberedskapen og øke sjølforsyningen er at bøndenes inntekter jamnstilles med andre grupper, økonomisk og sosialt.

Driveplikten på jorda skal håndheves og omsetning av melkekvoter skal avvikles.

De store dagligvarekjedene øker sine milliardinntekter samtidig som bøndenes økonomi svekkes. Dagligvarekjedenes makt har styrka seg på bekostning av matprodusenter og forbrukere. Rødt krever sterk statlig regulering av dagligvarekjedene for å sikre forbrukernes interesser. Bøndene skal ha en større del av utsalgsprisen i butikken.

Matvareberedskap og sjølforsyning

RØDT VIL:

- At landbrukspolitikken skal bygge på at hele landet skal være bebodd, og at det av den grunn skal være landbruk over hele landet.
- At lokal, løpende matproduksjon skal danne grunnlaget for oppbygging av matvareberedskapen.
- At vår sjølforsyningsgrad, korrigert for importerte kraftfôrråvarer, skal økes til 50 prosent i 2030, og til 60 prosent i 2035. Det viktigste elementet vil være å øke planteproduksjonen i Norge, direkte til menneskemat, men også utnytte drøvtyggernes (storfe, rein, sau og geit) unike evne til å omgjøre gras til melk og kjøtt.
- At målet for matproduksjonen i Norge skal være det innenlandske markedet. Det skal være et mål å bli 100 % sjølforsynt av de produktene vi kan produsere i Norge. Importen av matvarer skal tilpasses dette målet.
- Opprette kornlagre for minst 24 måneders matbehov. Frø og andre innsatsfaktorer må også være til stede i beredskapslagrene.
- At familielandbruket fortsatt skal være grunnstammen i norsk landbruk. En blanding av små, mellomstore og store bruk er den riktige måten for å utnytte ressursene og et mangfoldig norsk landbruk på. Gårdsbruk skal ikke organiseres som aksjeselskap.
- At landbrukssamvirkene skal fortsatt være markedsregulator, og skal blant annet oppfylle hente- og leveringsplikten i hele landet. Markedsordningene i landbruket er nødvendige for å balansere produksjon og etterspørsel.

- Det skal etableres en markedsregulator for grøntnæringen, med henteplikt, for å etablere og sikre forutsigbarhet for avsetning av produktene fra og over hele landet.
- Innføre småbrukstilskudd til alle produksjoner i jordbruksavtalen og da etter mal for småbrukstilskudd til kumelkbønder
- Styrke norsk produksjon av kraftfôr.
- At ny prisordning for melk får virke en periode og at det deretter gjøres en vurdering av denne
- At de konkurransepolitiske tiltakene på melk fremover finansieres over statsbudsjettet og ikke gjennom dagens forbrukeravgift
- Styrke beredskapssamarbeidet mellom landbruksnæringen og myndighetene for å sikre hele befolkningen mat i tilfelle kritesituasjoner.
- Videreføre og utvide beredskapstilskuddet til næringsmiddelbedrifter i nord

Mål for inntekt

RØDT VIL:

- At inntektene i jordbruket skal jamstilles med andre grupper i samfunnet, basert på mest mulig reelt tallgrunnlag. Inntekten skal måles ved resultatmålet «vederlag til arbeid».
- At inntektene i jordbruket skal jamstilles innad i næringen, mellom produksjoner, distrikter og bruksstørrelser.
- At normeringen av jordbruksinntektene, som ble innført i 2024, skal avvikles.
- At det i jordbruksoppgjørene skal gis en avkastning på egenkapitalen i jordbruket, tilsvarende minst bankens utlånsrente.
- At jordbruket skal benytte samme timetall som de fleste andre grupper, 1 700, i tallgrunnlaget.
- At det skal brukes tak og trappetrinn på tilskudd og produksjonsregulering.
- At jamstillinga også betyr at minstesatsen i lønstariffene for innleid arbeidskraft skal heves.
- At gjennomføring av løsdriftskravet må i vesentlig grad finansieres av staten.
- Utnytte arealressursene best mulig gjennom den såkalte kanaliseringspolitikken. Korn og grønnsaker skal produseres på de arealene som er best egna til det, og skal i størst mulig grad brukes direkte som menneskemat. Øvrige arealressurser skal brukes til gress til storfe, sau og geit.
- Jobbe for at bondens fysiske og psykiske helse blir ivaretatt, blant annet gjennom å styrke avløserordningene

Bruk av jord

RØDT VIL:

- At jordbruksarealet i Norge skal utnyttes optimalt til planteproduksjon. Vi skal styrke jordvernet, nedbygging av jordbruksareal skal reduseres til et minimum, og arealer som er gått ut av drift skal reetableres.
- Stimulere til optimal bruk av jorda, rett plantevalg, og kompensere for driftsulemper. Areal- og kulturlandskapstilskuddet skal rigges etter ideen bak det "teigbaserte" tilskuddet.
- At bo- og driveplikten skal håndheves strengt. Arealgrensen for å søke konsesjon skal være 10 dekar.
- Stimulere til økt beitebruk og seterdrift

Produksjonsregulering

RØDT VIL:

- Utnytte produksjonsressursene best mulig for å oppnå inntektsjevnstilling. Produksjonen må reguleres slik at overproduksjon forhindres. Oppgaven skal i hovedsak gjennomføres av avtalepartene i jordbruksoppgjøret.
- At aktuelle reguleringsordninger som skal brukes kan være kvoter eller konsesjonsgrenser.
- At ordningen for omsetning av melkekvoter gjennom kjøp, salg, og leie må avvikles over en 10-årsperiode. Kvoteordningen skal beholdes, og kvotestørrelsen skal baseres på grovfôrgrunnlaget for det enkelte bruk.

Redusere matsvinnet

RØDT VIL:

- At alle ledd i verdikjeden fra jord til bord tar større ansvar for å redusere matsvinnet. Dette gjelder særlig husholdninger, matindustrien, dagligvarekjedene, og jordbruket.
- At standarder og kvalitetskrav som forhindrer omsetning av mat med "feil" form eller størrelse opphører.

Måloppnåelse

RØDT VIL:

- At faglagene i jordbruket, Norsk Bonde- og Småbrukarlag og Norges Bondelag skal ha forhandlingsrett med staten, for å sikre yrkesutøverne i jordbruket sine sosiale og økonomiske kår. Jordbruket skal også gjennomføre Stortingets målsettinger.
- At Stortinget har ansvaret for Norges jordbrukspolitikk og dens retning. Dette tilsier at framforhandlede jordbruksavtaler skal oppfylle Stortingets vedtatte målsetninger.

Importvern

Slik som alle andre land må Norge ha matsuverenitet og selv bestemme vår egen mat- og landbrukspolitikk som økologisk, sosialt og økonomisk tilpassa våre spesielle, naturgitte vilkår.

RØDT VIL:

- At gjennom matsuverenitet skal Norge selv bestemme egen mat- og landbrukspolitikk, som økologisk, sosialt og økonomisk skal tilpasses våre spesielle naturgitte vilkår.
- At importvernet skal styrkes. Målet er å øke norsk matproduksjon, basert på norske ressurser.
- At Norge skal si opp EØS-avtalen, innbefatta veterinæravtalen, og redusere importkvotene fra EU
- At Norge skal redusere importkvotene for kjøtt, og ikke importere grønnsaker og frukt når tilsvarende norske produkter er i sesong.
- At Norge på sikt ikke skal importere kjøtt, egg, potet, grønnsaker, frukt, melk, og meieriprodukter, som vi kan produsere selv. En importavgift på inntil 40 % burde vurderes for disse varene.
- Ha en effektiv importregulering av varer som har betydning for opprettholdelse av norsk melkeproduksjon.

Klima- og miljøvennlig landbruk

Landbruket må drives klimavennlig og må sikre naturmangfoldet og kulturlandskapet for framtida. Reduserte klimautslipp fra landbruket må ikke gå ut over bruken av naturressurser og et landbruk med god dyrevelferd.

RØDT VIL:

- At landbruket skal være klima- og ressurstilpasset for å kunne sikre mattrygghet, beredskap, og solidaritet overfor andre lands egen matsuverenitet.
- At landbruket drives klimavennlig og sikrer naturmangfoldet og kulturlandskapet for framtida. Reduserte klimautslipp fra landbruket må ikke gå ut over bruken av naturressurser og et landbruk med god dyrevelferd.
- At vi skal ha god arealutnytting og maksimal karbonbinding i jorden.
- Opprettholde det artsrike kulturlandskapet og sikre det for framtidige generasjoner, ved bl.a. å utarbeide skjøttsplaner.
- Kutte moms på norskprodusert frukt, grønt og vegetarprodukter, for å stimulere til økt forbruk av dette.
- Ha fokus på ressursutnyttelse og bruk av hele dyret.
- Sikre tilstrekkelige midler over jordbruksavtalen til ei storstilt satsing på norske proteinvekster
- Styrke klima- og miljøprofilen i jordbruksoppgjøret for å bidra til reduserte klimagassutslipp og redusert forurensning fra jordbruket.
- Innføre støtteordninger for elektriske maskiner i jordbruket.
- Legge til rette for økt biogassproduksjon med husdyrgjødsel og fiskeriavfall som innsatsfaktorer, og øke kunnskapen om oppgradering og bruk av biorest som gjødsel.
- Styrke tilskuddsordningene til økologisk produksjon, og støtte forskning og forsøk som kan redusere bruk av kunstgjødsel og plantevernmidler også i konvensjonell produksjon.
- At fritaket i CO₂-avgiften på naturgass som blir brukt i veksthusnæringen, skal utvikles så raskt som mulig.
- Arbeide for at landbruket blir mindre avhengig av kjemiske innsatsfaktorer som sprøytemidler og mineralgjødsel
- Sikre ladeinfrastruktur for el-maskiner og biodrivstoff (biogass), i næringa, men spesielt for transport av melk, dyr, fôr og varer, der dette er en utfordring i dag.
- Industriell hamp burde bli lovlig å dyrke i Norge av miljø- og klimamessige grunner.

Genetisk mangfold

Rødt mener at matplantene er fellesskapets eiendom. Rødt ønsker en patentlovgivning og praksis som skjerper krava til å få patent på deler av biologisk material eller prosesser som regulerer biologisk materiale. Rødt er mot utviklinga som går i retning av at noen få multinasjonale selskaper har eksklusive rettigheter til våre viktigste matplanter, viktige gener og annet arvemateriale. Rødt støtter føre-var-prinsippet når det gjelder genmodifiserte organismer (GMO), og at man ikke skal spre GMO i naturen før man vet nok om helse- og miljøeffektene. Norge har ansvar for å ta vare på biologisk mangfold i plante- og dyrepopulasjoner i landbruket og i det landbrukspåvirkede landskapet. Rødt mener at beitenæringene (husdyr og tamrein) må sikres tilgang til å nytte utmarksressursene. Mye av det biologiske mangfoldet er avhengig av balansert skjøtsel gjennom beiting med tilpassa beitetrykk

RØDT VIL:

- At Norge skal ta ansvar for å sikre våre bevaringsverdige husdyrraser.
- At man ikke skal kunne ta patent på levende organismer, og at bønder skal ha retten til å samle inn og så frø fra egen avling.
- Arbeide for en tydeligere merking av GMO-produkter

SOSIALISTISK VENSTREPARTI (2026-2029)

Landbruk og grønn matomstilling

Økende global befolkningsvekst og klimaendringer gjør det nødvendig at alle land bruker sine ressurser til å produsere den maten som er mulig å produsere. Norges selvforsyningsgrad, korrigert for fôrimport, er en av de laveste i verden. Lønnsomheten i jordbruket er veldig lav, det legges ned bruk daglig, og unge ønsker ikke å ta over gården. Det er for få gårder i drift til at det er mulig å bruke arealressursene på en bærekraftig måte. Framover må vi øke selvforsyningen i Norge for å brødfø egen befolkning. Vi må sikre beredskap, og ikke presse opp prisen på det internasjonale markedet og kjøpe mat foran nesa på de som trenger det mest.

SV vil

- sikre et tallgrunnlag til bruk i jordbruksoppgjørene med avkastning på all egenkapital, et årsverk i jordbruket på 1700 timer og uten normeringsfaktor
- sikre at inntektsgapet mellom bonden og gjennomsnittet i befolkningen er tettet i løpet av neste stortingsperiode
- stoppe bruksavviklinga og legge til rette for at flere gårdsbruk kommer i drift
- legge om jordbruksoppgjøret, slik at det blir en prosess der partene i fellesskap utformer tiltak og virkemidler for å nå målene om økt sjølforsyning og flere bruk i drift over hele landet
- vri tilskuddene og de statlige overføringene fra husdyrtilskudd over på areal og beiteressurser
- forbedre velferdsordningene i landbruket knyttet til ferie og fritid, sykdom, pensjon og svangerskap
- redusere bruken av kraftfôr, fase ut import av kraftfôrråvare og erstatte det med norske ressurser
- øke frukt- og grøntproduksjonen i tråd med anbefalingene til Grøntutvalget
- sette i stand tidligere dyrka mark gjennom målrettet nydyrking og sikre bedre jordhelse på dyrket mark gjennom grøf팅, drenering og kalking
- sikre at offentlig sektor kjøper inn mest mulig norsk, økologisk og lokalprodusert mat
- gå fra krone- til prosenttoll på alle landbruksprodukter der det gir best beskyttelse
- innføre et forbud mot matsvinn for dagligvaresektoren
- gjennomføre en rekanalisering av jordbrukspolitikken ved å innføre mer presise tilskudd, som for eksempel teigbasert tilskudd, slik at det blir en bedre produksjonsdeling mellom korn, husdyr, frukt og grønt
- begrense utbredelsen av dagligvarekjedenes egne merkevarer for å forhindre vertikal integrasjon
- forby usaklig prisdiskriminering mellom leverandør og grossist
- innføre eierskapsbegrensninger innen dagligvaresektoren for både leverandør og kjeder
- styrke dyrevelferden ved å gjennomgå forskriftene for hold av husdyr, forby burdrift av høner, kreve større plass og økt miljøberikelse i innendørs drift, sunnere raser, at flere griser og kyllinger skal ha tilgang på uteareal, og sikre at tilsynsmyndighetene er godt nok finansiert, og at veterinærdekningen er god nok
- Sikre vellykket klimaomstilling i landbruket ved å bedre klimatilpasning, legge til rette for bruk av ny teknologi, øke omstillingsmidler og tilskudd til dyrking av planter, frukt og grønt

- øke tilskuddene for økologisk drift, så det blir mer attraktivt å drive økologisk, samt stille krav til offentlig innkjøp av norske økologiske produkter. Minimum 15 prosent av landbruksarealet skal dyrkes økologisk innen 2030.

ARBEIDERPARTIET

Landbruket er en bærebjelke for bosetting og arbeidsplasser i hele landet. Arbeiderpartiets landbruks- og matpolitikk bygger på målene om selvforsyning av mat og byggingen av totalberedskap. Jordbrukets samfunnsoppdrag er å produsere nok, naturlig og trygg mat på norske naturressurser og dermed gi arbeid, god ernæring og helse.

Landbruket står foran store utfordringer knyttet til for lav lønnsomhet, samtidig som det er stort investeringsbehov som følge av nye krav til dyrevelferd, klimakutt og ny teknologi. Klimaendringer med stadig mer ekstremvær gjør det også mer krevende å produsere mat. Vi skal nå målet om 50 % selvforsyning innen 2030. Det er behov for å sikre grunnlaget for fremtidig matproduksjon gjennom et sterkt jordvern og konsesjonslovgivning som sikrer produksjonsgrunnlaget for fremtiden.

Arbeiderpartiet og regjeringen har fått på plass en forpliktende opptappingsplan for å tette inntektsgapet mellom landbruket og andre aktører innen 2027. Opptappingsplanen danner grunnlaget for videre utvikling av landbruket.

Vi må sikre gode velferdsordninger i landbruket, noe som er viktig for rekrutteringen. Vi må jobbe for en helhetlig matpolitikk som setter bonden først, bidrar til et aktivt jordbruk og foredlingsindustri over hele landet, med konkurransevilkår som bidrar til å holde prisen hos forbruker på et tålelig nivå. Dette gjelder særlig i dagligvaremarkedet, hvor konkurransen i dag er svak, noe som bidrar til høye matpriser.

Arbeiderpartiet vil:

- følge opp planen for å tette inntektsgapet for landbruket innen 2027
- ivareta og videreutvikle pilarene i norsk landbruk: jordbruksforhandlinger, et fungerende tollvern, eiendomspolitikken og samvirkemodellen med markedsregulering
- utvikle en helhetlig matpolitikk som stimulerer til reduserte klimautslipp uten at det rammer norsk matproduksjon eller gir karbonlekkasje i form av økt matimport
- forene interessene for en rettferdig og lønnsom verdikjede for å sikre at Norge har et bærekraftig matsystem
- sikre gode rammebetingelser for næringsmiddelindustrien og styrke konkurransekraften til norsk matproduksjon, herunder konkurransekraften for norske råvarer
- videreutvikle grønn norsk produksjon av kunstgjødsel som et bidrag til global matsikkerhet
- ta ressurser over hele landet i bruk til norsk matproduksjon, også i fjellområdene
- fornye og forsterke kanaliseringspolitikken, blant annet ved å stimulere til mer bruk av beiteområder og utmark
- legge til rette for digitalisering, bærekraftig teknologi, presisjonsjordbruk og økt forskning og utvikling i norsk landbruk
- styrke Mattilsynet, slik at det kan ivareta sine viktige samfunnsoppgaver knyttet til trygg mat, eksportsertifikater og dyrevelferd
- jobbe for å øke selvforsyningsgraden for landbruksmatvarer til 50 % korrigert for import innen 2030
- styrke avløserordningen i landbruket slik at bønder på lik linje med andre kan ha ferie, ta foreldrepermisjon og få hjelp ved sykdom
- ha gode veterinærtjenester og vaktordninger over hele landet

- sikre rammebetingelser for næringsmiddelindustrien og konkurransekraften til norsk matproduksjon, herunder konkurransekraften for norske råvarer
- øke lokalmatproduksjon, småskalaproduksjon og bærekraftig og naturvennlig landbruk
stimulere til at offentlige innkjøpere, herunder Forsvaret, kjøper mer norsk og lokal mat
ta grep for at kjedemakten ikke går på bekostning av norsk matproduksjon, mindre produsenter og landbrukssamvirket
åpne for salg av lokalprodusert øl, vin og brennevin fra produksjonslokalene til småprodusenter, uten at det i volum skal utfordre Vinmonopolets stilling og funksjon
- legge til rette for fortsatt konkurranse i meierisektoren
- bedre konkurransesituasjonen i dagligvarebransjen for å sikre bedre fordeling av avkastningen i verdikjeden, og få ned matprisene
- at Konkurransetilsynet raskt skal kunne gripe inn i markeder hvor konkurransen er dårlig

SETERPARTIET

Matprodusenter over hele Norge utfører et samfunnsoppdrag som er en viktig del av vår nasjonale beredskap. Med økende internasjonalt konfliktnivå, trusselen fra klimaendringer og behov for bedre global fordeling, må Norge styrke selvforsyningsgraden. Da må vi ta i bruk de ressursene vi har for å produsere mat. Totalberedskapen norske matprodusenter står for, også utover matproduksjon, har blitt vist gjentatt ganger ved hendelser som brann, ekstremvær og ulykker.

Norske matprodusenters kunnskap og erfaringer, råvarene, nordisk klima og topografi og store sesongvariasjoner er utgangspunktet for den norske matkulturen og produksjonen av trygg mat. Maten er utgangspunktet for de største komplette verdikjedene i Norge. Norge har en unik plante- og dyrehelse med lite bruk av antibiotika og plantevernmidler som danner grunnlaget for produksjon av trygg og ren mat. Det er viktig at det tas nødvendige forholdsregler for å sikre lavt smittepress og minimal bruk av antibiotika også i fremtiden.

Å velge norsk mat er et trygt valg. Senterpartiet vil jobbe for bedre opprinnelsesmerking og produktinformasjon på matvarer. Offentlige virksomheter må kjøpe inn norsk mat når det er et alternativ. Senterpartiet vil gjøre det enklere for produsenter å selge råvarer og foredlede varer direkte til forbruker.

Senterpartiet vil at flere av våre mattradisjoner skal benytte merkeordningen Beskytta Betegnelse, for slik å øke bruken av våre mattradisjoner i opplevelsesbasert næring, og styrke verdiskapingen for lokale produsenter.

Norge er en verdensledende aktør innen fiskeri og havbruk. Senterpartiet vil føre en offensiv politikk for å styrke og videreutvikle disse næringene. De gir viktige arbeidsplasser og verdiskaping i mange lokalsamfunn. Fiskeri og havbruk bidrar til norsk og internasjonal matforsyning, og gir eksportinntekter. Ressursene i havet og langs kysten er fellesskapets eiendom. Ressursene skal sikres for framtidige generasjoner gjennom bærekraftig forvaltning og nasjonal selvråderett.

Senterpartiet vil styrke det nasjonale matvaremarkedet samtidig som vår konkurranselovgivning skjerpes, slik at kjedemakten i dagligvarebransjen reduseres. Dagligvarekjedenes vertikale kontroll over verdikjeden og deres egne merkevarer (EMV) svekker uavhengige merkevarers posisjon og lønnsomheten i industrien. Dette flytter marginer og effektiviseringsgevinster bort fra primærprodusent og matvareindustri, og over til dagligvarekjedene.

Senterpartiet vil arbeide for regler som sikrer fordeling av makt mellom leddene i verdikjeden og en rettferdig handelspraksis. Forbrukere og myndigheter må gis innsyn i prisfastsettelse og konkurranse i dagligvaremarkedet.

Kasting av mat er sløsing med en dyrebar ressurs. Senterpartiet vil motvirke matsvinnet gjennom tett samarbeid med produsent- og salgsleddet, slik at matsvinn reduseres og overskuddsmat gis bort.

Jordbruk

Jordbruket legger grunnlaget for bosetting, verdiskaping og beredskap over hele Norge. For å utvikle jordbruket over hele landet vil Senterpartiet øke lønnsomheten i bruk av jordbruksarealene gjennom et sterkt importvern, årlige forhandlinger mellom staten og faglagene i jordbruket og ved å sikre gårdbrukerne en sterkere markedsrett. Denne markedsretten sikres gjennom gode ordninger for gårdbrukerne, et sterkt tollvern og landbrukssamvirkene som markedsregulator.

Kanaliseringspolitikken sørger for at jordbruksarealer over hele landet utnyttes på best mulig måte. Senterpartiet vil ha en bærekraftig bruk av landets jordbruksressurser og øke matproduksjonen basert på norske ressurser i hele Norge. Da må jordbruket over hele Norge ha god og likeverdig tilgang på tjenester, infrastruktur og investeringskapital.

Matproduksjon må være lønnsomt. Slik sikres rekruttering, dyrevelferd og investeringer i fornyet driftsapparat. Teknologiutvikling og fornyelse av driftsapparatet er nødvendig for å sikre lønnsomhet og gode familieliv. Tallgrunnlaget danner utgangspunktet for jordbruksforhandlingene. Den politiske enigheten i 2025 om de tekniske forutsetningene for grunnlaget, bidrar til forutsigbarhet og gjør at tallgrunnlaget kan stå seg over tid.

Inntektsmulighetene skal økes og inntektsgapet til andre grupper tettes. Samtidig som inntektsgapet skal tettes innen 2027, skal sjølforsyningsgraden av norske jordbruksvarer økes til 50 prosent innen 2030. Det skal skje gjennom økt planteproduksjon, produksjon av de varene som forbrukeren etterspør og tiltak for å øke etterspørselen.

Senterpartiet vil ha mer norsk matproduksjon, og at flere unge skal velge å bli bønder. Gode velferdsordninger er grunnleggende for rekruttering, livskvalitet, velferd for bonden og dyrevelferd. Avløsertilskuddet må følge lønnsutviklingen i samfunnet. Velferdsordningene må utvikles, ved å avskaffe samordningsregelen mot annen inntekt, slik at bønder får et godt sikkerhetsnett, også de med arbeid utenfor gården.

En variert bruksstruktur over hele landet sikrer et bredt fagmiljø som er viktig for faglig utvikling, arbeidsfelleskap og psykisk helse for den enkelte bonde. Slik sikrer vi gode fagmiljøer, produktive og bærekraftige jordbruksarealer, samt levende bygder.

Eierskapet av jord og skog skal i størst mulig grad være personlig. Dette skaper livskraftige lokalsamfunn, sikrer at landbruksressursene holdes i hevd, et mangfold av små og store bruk og at verdiskapning skjer i hele landet. Senterpartiet vil videreføre odelsloven og dens grunnlovsværn, opprettholde konsesjonsloven med personlig boplikt, videreføre priskontroll av landbrukseiendommer med jord og skog, samt sikre driveplikt for all dyrket jord.

Bruk av utmarka er en viktig ressurs for landbruket og er viktig beredskapsmessig med hensyn til klimatiske variasjoner. Utmark i bruk er viktig pleie av kulturlandskapet, og en stor bidragsyter til vår selvforsyning av jordbruksvarer. Næringen må ha gode og sammenhengende beiteareal for å bruke utmarken på best mulig måte til matproduksjon.

En styrket satsing på jordbruket sikrer at fotosyntesen, naturens egen karbonfangst og -lagring, er i aktivitet over hele Norge.

Senterpartiet vil:

- Øke bondens inntekt og tette inntektsgapet til andre næringer innen 2027.
- Styrke importvernet for å utvikle og sikre norsk jordbruksproduksjon ved å utnytte mulighetsrommet i inngått handelsavtaler.
- Norge må søke samarbeid med andre land for å øke handlingsrommet i inngått handelsavtaler.
- Styrke tollvernet på produkter som det er naturlige forutsetninger for å produsere i Norge.
- Arbeide for at framtidige WTO-avtaler og andre handelsavtaler ivaretar retten og plikten til egen matproduksjon. Handel med matvarer bør i større grad reguleres for å ivareta beredskap. Handlingsrommet i WTO-avtalen må utnyttes.
- Endre §9 i konsesjonsloven. Selskap med begrenset ansvar skal ikke kunne eie landbrukseiendommer. Dette fører til spekulasjon i tidvis store norske eiendommer med store verdier.

- Gjennomføre en større kartlegging av økonomien i de ulike produksjonene og delene av landet etter at opptrappingsplanen for landbruket er gjennomført i 2027.
- Sikre en velfungerende markeds- og produksjonsregulering og sikre samvirkets rolle som markedsregulator og avtaker av norske råvarer fra hele landet.
- Bevare prisutjevningsordningen for melk for å sikre at melkeprodusenter får lik pris uavhengig av hvor melka produseres og hva den skal brukes til.
- Avgrense makta til dagligvarekjedene, styrke råvareprodusentenes stilling i varekjeden og begrense matkjedenes adgang til vertikal og horisontal integrering i matmarkedet.
- Fjerne de konkurransepolitiske virkemidlene i prisutjevningsordninga for melk, og styrke støtten til mindre meieriaktører og ysterier.
- Opprettholde forbudet mot forbyggende bruk av antibiotika og vekstfremmende medikamenter i dyrefôr.
- Øke prisen bonden får betalt for produktene sine. Bevilgningen over statsbudsjettet må brukes målretta til de jordbrukspolitiske mål som markedsprisene ikke greier å oppfylle.
- Styrke norsk matproduksjon basert på eget ressursgrunnlag og sørge for at selvforsyningsgraden, korrigert for importerte fôrråvarer, økes til minst 50 prosent innen 2030.
- Øke produksjonen av fôrmidler som grunnlag for husdyrproduksjonen med mål om å redusere fôrimporten.
- Føre en restriktiv politikk for import av husdyr, kjæledyr og planter for å bevare den gode dyre- og plantehelsen i Norge. Vurdere å begrense fri planteimport og øke norsk produksjon med bakgrunn i uønsket smitte og stor transport.
- Satse mer på planteproduksjon av grønnsaker, frukt og bær, for å styrke norsk selvforsyning.
- Øke norsk kornproduksjon, særlig matkorn, og bedre kornøkonomien.
- Øke beredskaplagringen av korn og etablere beredskapslager for såkorn og såfrø.
- Øke midlene til landbruksforskning og styrke utdanningstilbudet innenfor høyskole, fagskole og universitetsutdanning i landbruk, samt arbeid for å øke rekruttering til de samme fagene.
- Styrke utdanningstilbudet innen naturbruk på videregående skole.
- Øke tilskudd til grøfting.
- Øke tilskudd til investeringer i driftsbygninger i landbruket.
- Øke tilskuddene til omstilling fra båsfjøs til løsdrift kraftig for å sikre melkeproduksjon i hele landet, særlig for små og mellomstore bruk.
- I samarbeid med samvirkene forsterke støtteordninger som bidrar til en mer desentralisert meieristruktur og slakteristruktur for kjøtt, og slik bidra til beredskap i hele landet.
- Arbeide for bedre støtteordninger ved fødselspermisjon, langvarig sykdom, kriser og ulykker i husstander innenfor jordbruket.
- Sikre at beitemark er i bruk og stimulerer til økt beiting som et virkemiddel for bevaring av kulturlandskap, setring og biologisk mangfold. Beitetilskudd, setertilskudd, utmarkstilskudd og husdyrtilskudd må økes.
- Staten skal tilstrebe at næringen skal få gjennomført tiltakene i jordbrukets klimaavtale, gjennom å sikre finansiering av tiltakene i avtalen og uten at det betyr nedskalering i jordbrukssektoren.

- Styrke satsingen på bioøkonomi og klimatiltak for jordbruk og skogbruk gjennom Bionovaen.
- Ikke innføre CO₂-avgift på biologiske produksjoner.
- Gjøre det enklere for produsentene å selge råvarer og foredlede varer direkte til forbruker.
- Stimulere til å ta i bruk ny teknologi for å øke beitebruken.
- Innføre nasjonalt tilskudd for karbonlagring i jord.
- Øke støtten til implementeringen av landbrukets klimaplan.
- Øke støtten og forenkle rapporteringen for transportstøtte til biogassproduksjon.
- Styrke klimarådgivning på enkeltgårdsbruk og sikre dokumentasjon av kutt av klimagassutslipp.
- Øke forskning og fokus på jordhelse og karbonlagring i jord.
- Opprette en fondsordning for klimainvesteringer i jordbruket som gir skattefordel ved utvalgte klimainvesteringer i gårdsdriften.
- Gjøre en vurdering av hvordan landbrukssektorens virkemidler kan brukes for å tilrettelegge for klimatilpasning og klimarobuste driftsformer.
- Gjennomgå og bedre ordningene for erstatning ved naturskade, tilskudd ved produksjonssvikt/avlingsskade og forsikringer for landbruket for å sikre matproduksjon ved et endret klima.
- Føre en streng bo- og driveplikt av landbrukseiendommer.
- Prøve ut digitale kart i større omfang for mer differensiert utmåling av tilskudd.
- Fjerne momsen på norsk frukt og grønt.
- Bruke virkemidler over jordbruksavtalen for å nå nasjonale mål innenfor økologisk landbruk, og for å tilrettelegge for forutsigbare rammevilkår for økologisk landbruk.
- Innføre et beredskapstilskudd til bearbeiding av jordbruksråvarer i Finnmark, Troms og Nordland.
- Revidere lov om god handelsskikk med sikte på å skjerpe reguleringen av hvilke krav aktørene kan stille til hverandre i forhandlingene. Egne merkevarer (EMV) må merkes med produsent og opprinnelsesland. Ulik behandling av EMV-produkt og uavhengige merkevarer må forbys.
- Utvide ordningen for alkoholsalg fra gårdsbutikker og gårdsbryggeri.
- Sikre investeringer og framtidstro i fjellandbruket og arktisk landbruk for å sikre økt beredskap og selvforsyning.

Rovvilt

Den todelte målsettingen for norsk rovviltpolitikk innebærer at man skal avveie hensynet til rovvilt opp mot hensynet til beitenæringene og det biologiske mangfoldet som er avhengige av beiting. Senterpartiet ønsker en streng forvaltning av norske rovviltbestander av hensyn til utmarksnæringer og lokalbefolkning i store deler av Norge. Senterpartiet vil opprettholde utstrakt beitebruk og annen utmarkbruk i hele landet. En rovviltbestand som går utover beitenæringene vil være negativt for norsk matproduksjon.

Rovviltpolitikken må bygge på prinsippene om klare bestandsmål, lokal forvaltning, effektive uttak og full erstatning for rovdyrskader.

Senterpartiet vil at staten tar et større ansvar for å regulere bestandene. Statens naturoppsyn (SNO) må brukes mer aktivt til å ta ut rovvilt. Soneforvaltning er for å sikre bestanden av rovvilt, men når bestandsmålene er nådd må det forvaltes innenfor både rovvilt- og beiteprioritert områder. Områder hvor skadetrykket har vært stort over flere år, må prioriteres med ekstraordinære, målrettede uttak. Rovviltnemndene må få

vedtaksmyndighet. Det skal gis økt mulighet for å utstede forebyggende fellingsløyver når det gjelder lisensfelling og skadefelling. Miljødirektoratet, SNO og kommunale skadefellingslag skal sørge for uttak av restkvoter etter endt lisensfelling. SNO og de kommunale skadefellingslagene skal iverksette uttak så raskt som mulig.

Om man skal lykkes mens den todelte målsetningen i rovviltpolitikken, må forvaltningen bygge på god kartlegging av rovviltbestandene. Bestandsmål for rovvilt må være faktiske bestandsmål, ikke minimummål eller intervaller. Bestandsregulerende tiltak skal utføres ved hjelp av lisensfelling og det skal etableres gode rammer og støtteordninger for fellingsmannskapenes arbeid. Skadeforebyggende uttak i belastede områder skal kunne gjennomføres effektivt. Mulighetene for bruk av tekniske hjelpemidler og løs, på drevet halsende hund under jakt og felling må videreutvikles.

Ørn forvaltes etter estimert bestander. Det er i altfor liten grad foretatt systematiske registreringer for å fastslå faktisk bestand. I områder med mye ørn må uttak vurderes som skadeforebyggende tiltak.

Den samiske reindrifta opplever et rovviltpress som truer hele denne næringskulturen. Det er avgjørende at det raskt blir iverksatt tiltak som sikrer reindrifta i hele landet, og spesielt i de mest utsatte områdene. Forebyggende uttak av rovvilt er særlig viktig forut for kalvingsperioden.

Senterpartiet vil:

- Etablere nye, reduserte bestandsmål for ulv, jerv, gaupe, bjørn og ørn.
- Kontinuerlig arbeide for at folk og næringer ikke blir skadelidende ved norsk rovviltpolitikk.
- Sikre at de regionale rovviltnebdene har rammer og fullmakter som sikrer en effektiv forvaltning.
- Fullføre arbeidet med ny tellemetode på gaupe.
- Gi full erstatning til dem som lider tap som følge av tap til rovvilt.
- Endre kriteriene for å dokumentere rovvilttap.
- Sørge for å starte et lovarbeid for å styrke nødvergeretten.
- Gå inn for å lage en egen skadefellingsforskrift for å effektivisere uttak av skadegjørere.
- Sørge for økt kunnskap om rovdyrpolitikkenes konsekvenser for reindriftsnæringa, berørte kommuner, beitenæring og øvrige utmarksnæringer, samt iverksette effektive tiltak som reduserer direkte og indirekte tap. Hvor tapene ikke kan reduseres, skal de kompenseres.
- Sørge for at beitenæringenes og berørte kommuners fagkompetanse i større grad inkluderes i kunnskapsgrunnlaget for rovdyrforvaltningen.
- Etablere en forvaltningspraksis med uttak av ørn i områder med tette bestander og der tap og skader på bufe og tamreindyr er sannsynliggjort.
- Effektivisere lisensfelling og prioritere slik felling i nærheten av beiteområder. Fastsatte kvoter skal tas ut med bistand fra SNO.
- Skille klart mellom lisensfelling og uttak av skadedyr.
- At dersom en art ligger over bestandsmål skal det gjøres uttak for å komme ned på bestandsmål.
- Gi godkjente fellingslag som utfører uttak ytterligere virkemidler til å utføre oppgaven.

- At lisensjegerne og skadefellingsmannskap skal kunne gis samme beskyttelse som offentlige tjenestemenn i alle faser av oppdragsgjennomføringen når de deltar i lisensfelling.
- Sikre at det er mulig å bruke alle tilgjengelige tekniske hjelpemidler ved skadefelling.
- Tillate bruk av hund ved skade- og lisensfelling og sørge for at slike hunder kan trenes i Norge.
- Bevilge mer midler til forebyggende og konfliktdempende tiltak.
- Sikre at det i beitesesongen skal være stående fellingstillatelse på rovvilt i beiteprioriterte områder, innenfor rovdysikre beitegjerd, på innmarksbeite og i kalvingsområder for rein eller på utsiden av rovviltets forvaltningsområde.
- Kartlegge de kostnader og tap i verdiskapning som rovviltbastendene påfører lokalsamfunnene i form av tap av beitedyr, tapt beitebruk og annen innskrenkning i bruk av utmark og utmarksressurser. Jaktrett og viltressurser må inkluderes.
- Flytte styringen av den statlige rovviltforvaltningen til Landbruks- og matdepartementet.
- Ta i bruk nye teknologiske hjelpemidler for å styrke forebyggende og konfliktdempende tiltak, som radiobjeller og andre aktuelle teknologier.

Matjord

Matjord er en nasjonal ressurs som må forvaltes nasjonalt. Produksjon av mat og bioenergi krever bærekraftig arealbruk. I Norge utgjør dyrket mark kun 3 prosent av landarealet. Mer matjord må derfor dyrkes opp, og mindre matjord må bygges ned.

Matjord er også en knapphetsressurs i verdenssamfunnet. Hensynet til utbygging av industri, infrastruktur og boliger må balanseres bedre mot det langsiktige hensynet til produksjon av mat. Den norske metoden med lokalt eierskap til matjorda må tas vare på. I tillegg må vi redusere hindringer for aktiv arealbruk. Aktiv bruk er det beste vernet.

Det er et paradoks at utmark i noen sammenhenger har et sterkere vern enn innmark. Senterpartiet mener derfor at dyrket mark må få langt sterkere lovbeskyttelse enn i dag. Jordbruksareal som går ut av drift er en stor utfordring. For å hindre tap av matjord må jordbrukspolitikken styrkes og matproduksjon gi god lønnsomhet, slik at vi opprettholder jordbruket i hele landet.

Senterpartiet vil at hensynet til jordvernet skal avklares så tidlig som mulig i samferdselsprosjekter. Ved valg av standard og trasé må det synliggjøres alternativer til nedbygging av landbruksjord.

Senterpartiet vil:

- Sikre at jordvern blir overordnet i all framtidig arealforvaltning.
- I dialog med kommunene tilbakeføre minste halvparten av samlet areal dyrka mark som er avsatt til utbyggingsformål i kommunale planer, og som ennå ikke er bygd ned til landbruk-, natur-, frilufts- og reindriftsområder (LNF-R).
- Redusere den årlige omdisponeringen av matjord til utbyggingsformål til maks 2000 mål årlig innen 2030. Den årlige tilbakeføringen av arealer til LNF-R skal hvert år være større enn årlig omdisponering til utbyggingsformål.
- Lovfeste adgang til varig vern av matjord.
- Innføre forbud mot opsjonsavtaler om kjøp av matjord for framtidig bruksendring til industri-, handels- eller boligområder.
- At staten skal bidra med virkemidler for å skjerme dyrket areal for klimaskader som styrtregn, flom og ras.

- At jordvernet skal vektas tyngre i planprosesser og dispensasjoner, og at det skal nydyrkes like mye jord som det blir omdisponert. Gjennom kommunale matjordplaner skal reguleringsmyndigheten sikre areal for anvendelse slik at kvaliteten på matjorden ivaretas, og at matproduksjonen kan økes.
- At matjord må få en høyere status og vern i forebygging og tiltak ved jord- og skredforebygging.
- Endre dagens nasjonale retningslinjer for samordning av arealbruk og mobilitet, slik at jordvern gis høyeste prioritet ved utbygging i pressområdene. Jordlovens bestemmelser må gis forrang foran disse retningslinjene. Disse endrede retningslinjene må også legges til grunn for byvekstavgiftene.

MILJØPARTIET DE GRØNNE

3.8 JORDBRUK

De Grønne vil:

- Føre en jordbrukspolitikk som ivaretar langsiktige og bærekraftige løsninger, gir lønnsomhet til flere bønder og gjør det attraktivt å produsere mat.
- Oppnå mål om 60 prosent selvforsyning innen 2030 ved å prioritere dyrking av grønnsaker, korn, belgvekster, sopp, frukt og bær, og oppmuntre til et mer plantebasert kosthold.
- Tillate dyrking av industriell hamp i Norge til bruk i fôr til husdyr og fisk, samt fiber, tekstil- og bygningsmaterialer.
- Tette inntektsgapet mellom landbruket og andre yrkesgrupper. Arbeidstilsynet skal gis fullmakter til å følge opp tilfeller med lønnsutbetalinger under gjeldende minstelønn. Det må innføres bedre avløserordning slik at også bønder kan ta fri.
- Gi matjorden langt strengere nasjonalt vern ved at dispensasjoner fra jordvern kun kan gis av nasjonal planmyndighet, og ved at måltallet for nedbygging blir rettslig bindende for arealpolitikken.
- Ha et tollvern som sikrer norske bønder lønnsomhet. Tollvernet skal sikre større tilgang til norskproduserte grønnsaker, frukt og bær i markedet i en lengre sesong, og favorisere miljøvennlig produksjon og god dyrevelferd.
- At kjøtt- og melkeproduksjon utelukkende skal være basert på bruk av lokale beiteressurser og innenlands kraftfôrproduksjon. Importerte kraftfôrråvarer skal fases ut.
- Fremskynde kartleggingen av jordkvaliteter som gir kunnskap om dyrkingspotensial for ulike avlinger. Regelverket rundt driveplikt og produksjonstilskudd må innrettes slik at potensialet for produksjon av korn, gras, poteter, frukt og grønnsaker blir bedre utnyttet over hele landet.
- Øke antall bruk i drift, innføre ordninger som gjør det enklere å komme inn i landbruket, særlig for unge, og etablere lokale produsentmiljøer og arbeidsfellesskap.
- At bo- og driveplikten må skjerpes inn, slik at landbruksareal over hele landet er i bruk og at landbruket bidrar til bærekraftige lokalsamfunn.
- Kutte fossile utslipp i jordbruket blant annet ved å subsidiere innkjøp av nullutslippskjøretøy og styrke Enovas ordninger for primærnæringene.
- Øke støtteordninger for tiltak som bidrar til jordas evne til fordrøyning, karbonbinding og klimarobust matproduksjon.
- Føre en tilskudds- og kvotepolitikk som opprettholder små og mellomstore bruk, ved å redusere melkekvotetaket og gjeninnføre toppavgrensninger for husdyrtilskudd.
- Øke tilskuddet til små og mellomstore grøntprodusenter. Tilskudd skal også gis ved bruk av areal som ikke er registrert som jordbruksareal.
- Styrke rådgivningstjenester for bønder som ønsker å legge om til regenerativt og/eller økologisk landbruk. Minst 20 prosent av jordbruksproduksjonen skal være økologisk innen 2030.
- Ha et føre var-prinsipp for bruk av genmodifisering i matproduksjon. Regelverket må sikre at langsiktige konsekvenser for arter og økosystemer blir dokumentert før produksjonsmetoder og matvarer distribueres, og at makt ikke konsentreres til få aktører.

- Anerkjenn og styrke landbrukssamvirket, som en forutsetning for landbruk over hele landet, og opprettholde dagens ordning med henteplikt og markedsreguleringer.
- Øke støtten til forebyggende tiltak mot tap av dyr på beite og omstilling til besetninger som er robuste for utmarksbeite. Bønder som likevel ikke kan benytte seg av beiterettigheter på grunn av rovdyr må kompenseres.
- Gjennomføre en nasjonal statsstøttet satsing på opparbeidelse av vanningsanlegg og vannmagasiner, for å sikre best mulig tilgang til vann for jordbruket og annen infrastruktur ved tørke, anlegg som også kan fungere som vannreserver ved store mulige skogbranner o.a. i fremtiden.

KRISTELIG FOLKEPARTI

Landbruk

KrF vil legge til rette for et aktivt, bærekraftig og fremtidsrettet landbruk som forvalter ressurser til matproduksjon i hele landet. Det må være plass til små, mellomstore og større bruk. For at dette skal være mulig må bonden ha en inntekt som er til å leve av. Norsk landbruk er en viktig del av næringslivet. Det bidrar til bosetting, aktivitet, arbeidsplasser, vedlikehold av kulturlandskap og betydelige ringvirkninger i mange lokalsamfunn over hele landet. Jordbruk og skogbruk spiller en viktig rolle i det grønne skiftet og er en nøkkelaktør i morgendagens grønne næringsliv.

Kristelig Folkeparti vil:

- Styrke matvareberedskapen og øke selvforsyningsgraden til 50 prosent innen 2030, korrigert for importert forråvare. Sikre et velfungerende importvern som bidrar til høy norsk matproduksjon.
- Videreføre samvirkebaserte markedsordninger med henteplikt av blant annet dyr, melk og egg, og årlige jordbruksforhandlinger.
- Forbedre velferdsordningene i landbruket, spesielt ved sykdom og fødsler.
- Innføre gårdssparing for unge (GSU) med skattefradrag på samme måte som i BSU-ordningen.
- Innføre Jordbrukskonto, slik at inntekt og skatt kan fordeles over flere år.
- Opprette en mentorordning eller et faglig nettverk for nye veterinærer som ønsker å jobbe med produksjonsdyr. Ordningen skal basere seg på pilotprosjektet mellom LMD og Veterinærinstituttet.
- Åpne for delvis sletting av studielån for veterinærer som driver praksis over tid i utvalgte geografiske områder.
- Tette inntektsgapet mellom bønder og andre grupper innen 2027.
- Styrke det statlige beredskapstilskuddet til alle meierier og slakterier i Finnmark, Troms og deler av Nordland - konkurransenøytralt og gis til bedrifter både innenfor og utenfor samvirke.
- Ha en gjennomgang av soneinndelingen, og bruke ny teknologi for å vurdere hver enkelt gård med tanke på størrelse, klima og topografi.
- Gjennomføre klimaavtalen i samarbeid med landbruket.
- Ikke ha særskilte, egne avgifter på produksjon eller omsetning av rødt kjøtt.
- Bidra til at det offentlige velger norske produkter.
- Legge til rette for å bevare lokal matkultur og forenkle regelverket slik at større volum lokalmat blir omsatt lokalt.
- Styrke konkurransetilsynet og dagligvaretilsynet sitt ansvar for å avgrense uheldige sider ved maktkonsentrasjonen i verdikjeden for dagligvarer.
- Sikre lik konkurranse mellom egne merkevarer og uavhengige merkevarer og tydelig merking av produsent og opprinnelsesland.
- Styrke bondens posisjon i verdikjeden for mat.
- Legge til rette for mer konkurranse i engros- og distribusjonsleddet og større åpenhet om praksis og avtaler knyttet til dette.
- Arbeide for god dyrevelferd i norsk matproduksjon. Dyr skal behandles godt, med respekt og beskyttes mot fare for unødige påkjenninger og belastninger.
- Føre en jord- og eiendomspolitikk som støtter opp om den selveiende bonden.
- Beholde odelsloven, og kreve at kommunene håndhever bo- og driveplikten.

- At det juridiske vernet av matjord styrkes, med en svært høy terskel for nedbygging av all matjord, både dyrket og dyrkbar.
- At årlig omdisponering av dyrket jord skal ned til 2000 dekar årlig.
- At kompenserende tiltak alltid gjennomføres når matjord planlegges nedbygd.
- Økt satsing på veiledning og kompetanseheving for bønder i omstillingsfasen.
- Fortsette å jobbe for lavere og restriktiv bruk av antibiotika i jordbruket.
- Sikre bøndene gode erstatningsordninger ved tap av beitedyr på grunn av rovdyr.
- Bevare og videreutvikle landbruket i de samiske områdene.
- Arbeide for bedre psykisk helse blant bønder ved å legge til rette for flere sosiale møteplasser og styrke rådgivningstjenester.
- Gjøre det lettere for unge å ta over gårdene gjennom gode låneordninger.

VENSTRE

Landbruk

Landbrukets hovedoppgave er å produsere trygg og sunn mat. Landbruket skal være et viktig bidrag til Norges beredskap og sikkerhet gjennom størst mulig selvforsyningsgrad, og nærvær i hele landet. Maten skal produseres med lavest mulig miljøbelastning, med god dyrevelferd og på en måte som ivaretar kulturlandskapet. Det bør også være et mål at Norge i større grad eksporterer ren mat av høy kvalitet fra norsk landbruk, slik vi har lyktes med innenfor fiskeri og havbruk.

Venstre mener det er nødvendig med en helt ny og mye mer helhetlig matpolitikk i Norge, der klima, natur, folkehelse og matproduksjon både på land og til havs ses i sammenheng. Vi spiser mer kjøtt og mindre frukt, grønt, grovt og sjømat enn de offisielle kostholdsrådene anbefaler. Et mer helsemessig kosthold krever at vi øker produksjonen av frukt, grønt, korn og frø til menneskemat.

Vårt levevis med stort forbruk av fossil energi gjør at karbonbalansen er ødelagt og at alle må ta et krafttak for å redusere utslipp og øke opptak og lagring av karbon. Jordbruket binder mye karbon, men utgjør også en betydelig utslippskilde. Det er viktig at jordbruket stimuleres til å gjøre alt en kan for både å redusere tapet og øke bindingen. Venstre støtter tiltak som reduserer matsvinn, styrker dyre- og plantehelsen og hindrer nedbygging av matjord.

Venstre vil stille tydelige krav til at alle i verdikjeden må ta et ansvar og bidra til en økonomisk omstilling av landbruket, ved å ta i bruk ny teknologi og nye dyrkingsmetoder. Venstre vil støtte opp under produksjon av kvalitets- og nisjeprodukter som kan skape et mer eksportrettet landbruk. Den økonomiske støtten til jordbruket må være innrettet på en bærekraftig måte som stimulerer til miljøvennlige driftsformer, god dyrevelferd, å ta vare på kulturlandskapet, redusere klimagassutslipp og bruk av jordbruksressursene over hele landet. Matproduksjonen må være styrt av det lokale areal- og ressursgrunnlaget.

Husdyrproduksjon må i størst mulig grad skje på arealer der det er mulig med høy grad av beite og lite behov for importert kraftfôr, av hensyn til dyrevelferden, klimaregnskapet og for å få en reell selvforsyning. Utviklingen av framtidsrettet landbruksteknologi åpner stadig nye muligheter som kan bidra til betydelige gevinster for både bonden, norske forbrukere, miljø, dyrevelferd og matvaresikkerhet. Venstre vil tilrettelegge for at det skal bli enda enklere og mer lønnsomt for bonden å ta i bruk smart og autonom landbruksteknologi.

Skogbruket er en viktig næring som produserer fornybare materialer til bygg og andre produkter. Skogen binder klimagasser, og bærekraftig forvaltning av skog ivaretar nøkkelbiotoper og biologisk mangfold. Venstre vil styrke utviklingen av norsk tre- og bioindustri, blant annet ved å legge til rette for at biomasse som ikke er egnet til andre formål kan utnyttes til bioenergi for å bidra til den norske energiforsyningen.

Venstre vil:

- Doble produksjonen av frukt og grønt innen 2030.
- Styrke jordvernet, forbedre jordhelsen og redusere tapet av dyrket jord.
- Belønne og stimulere miljøvennlig drift og god dyrevelferd.
- Ha mål om 10 prosent økologisk areal og produksjon.
- Lage en stortingsmelding om fremtidens matsystemer der folkehelse, klima, natur og Norges matproduksjon både til lands og til havs blir satt i sammenheng.

- Redusere bruken av antibiotika, medisiner og plantevernmidler i jordbruket.
- Øke satsningen på klimatilpasning i jordbruket.
- Øke støtten til tiltak som bygger på bærekraftige prinsipper i jordbruket.
- Følge opp og bidra til at målene for utslippsreduksjoner som jordbruket selv har forpliktet seg til nås, bl.a. gjennom å stimulere til at landbruket oppnår målene i sin egen klimaplan.
- Legge til rette for økt konkurranse i meierisektoren.
- Øke konkurransen i dagligvaresektoren.
- Legge til rette for at lokale matprodusenter kan levere tilbud i offentlige anbud.
- Vri landbruksstøtten over til mer plantebasert og miljøvennlig produksjon.
- Dreie landbrukspolitikken til å bli mindre basert på støtte gjennom høye priser og markedsreguleringer, og mer støtte til fellesgoder som miljø og distriktsutvikling.
- Se på andre muligheter for å regulere melkeproduksjonen enn dagens kvoteordning.
- På sikt avskaffe markedsregulatorordningen, og i mellomtiden flytte ansvaret til staten.
- Sikre forutsigbarhet i bevilgningene til frivillig skogvern.
- Stille krav for å få mer bruk av lukket hogst og mindre flatehogst.
- Oppdatere Genteknologiloven i tråd med forslag fra Genteknologiutvalget.
- Tillate dyrking av hamp, som kan erstatte andre materialer som plast.
- Stimulere til mer produksjon av småskala fornybar energi som for eksempel gårdsvindmøller, solceller og solfangere på takflater og biogass fra møkkjeller, for å redusere fossil energibruk og styrke lokalt inntektsgrunnlag innenfor landbruket.

HØYRE

Landbruk, mat og dyrevelferd

Høyres mål er et norsk landbruk som er lønnsomt, innovativt og bærekraftig. Høyre vil legge til rette for landbruk i hele landet og føre en landbrukspolitikk som gjør næringen attraktiv å jobbe i. Landbruket skal bidra til god beredskap, et tradisjonsrikt kulturlandskap, lavere utslipp, spredt bosetting og trygg mat som forbrukerne etterspør.

Norsk landbruk og matproduksjon påvirkes av en rekke utviklingstrekk i samfunnet. Likevel har mange av virkemidlene og ordningene ligget fast i mange tiår, samtidig som overføringene til landbruket har økt kraftig, uten at det har bidratt til nevneverdige endringer i lønnsomheten for landbruket. Norsk landbruk ønsker mer innovasjon og en sterkere satsing på teknologi.

Landbrukspolitikken må i større grad tilpasses markedet.

Norge har høyere matvarepriser og mindre utvalg enn våre naboland, med noen få aktører med stor markedsrett. Høyre vil forbedre konkurransen både i dagligvaremarkedet og i hele matkjeden.

Høyre vil

- ha matsikkerhet og verdiskaping som overordnede mål for norsk landbrukspolitikk
- legge til grunn at bonden først og fremst skal være selvstendig næringsdrivende, og gjøre landbruket mindre avhengig av offentlige overføringer ved å legge til rette for flere inntektsmuligheter og økt lønnsomhet
- foreta en helhetlig gjennomgang av norsk landbrukspolitikk for å modernisere og forenkle den, herunder vurdere endringer i jordbruksoppgjøret og integrere det tettere i den øvrige økonomiske politikken
- forenkle tilskuddssystemet, redusere antall tilskuddsordninger og kutte i landbruksbyråkratiet
- legge bedre til rette for å bevare det norske kulturlandskapet, men i større grad skille mellom støtte som går til dette formålet, og det som går til matproduksjon
- legge bedre til rette for teknologiutvikling i landbruket og lage en strategi for eksport av landbruksteknologi
- styrke satsingen på norsk planteproduksjon, som korn, belgfrukter, bær, frukt og grønnsaker
- at Norge skal være fremst i arbeidet med å begrense bruk av antibiotika i husdyrholdet og opprettholde et strengt regime for miljøskadelig sprøytemiddelbruk
- evaluere eksisterende reguleringer knyttet til markedsregulatorer for å sikre at konkurransen ikke begrenses unødvendig, eller at det hindrer nye aktører i å komme inn på markedet
- flytte ansvaret for markedsregulering av melk og kjøtt til en uavhengig aktør for å sikre en mer uavhengig markedsregulering, og utvikle markedsregulering på egg
- beholde et importvern, men gjennomgå og lette på importvernet for enkelte varer
- opprettholde reindriften som næringsvei og arbeide for å redusere areal- og beitekonflikter, samtidig som grunneierhensyn ivaretas
- fjerne boplikten, men opprettholde driveplikten
- endre odelsloven til kun å gjelde etterkommere etter nåværende eiere
- gi eiere av landbruks- og skogseiendommer økt råderett over egen eiendom
- gjøre det enklere å avhende statsallmenningss grunn, der det er lokal enighet om dette
- utvide muligheten for lokale produsenter av alkoholholdige drikkevarer til å selge varene sine til besøkende

- legge til rette for god konkurranse i norsk dagligvare- og matbransje og mer åpenhet i verdikjeden for dagligvarer
- ha høye krav til dyrevelferd for alle husdyrslag og sørge for at dyreeiere som ikke etterkommer pålegg fra myndighetene etter brudd på dyrevelferdsloven, lettere kan fratas dyr og nektes å drive
- øke strafferammen for grove brudd på dyrevernsloven og øke bøtesatsene for grovt uaktsomme brudd på dyrevelferdsloven

FREMSKRITTPARTIET

Landbruk

Fremskrittspartiet vil stimulere til effektiv produksjon av trygg, god norsk mat som ivaretar forbrukernes interesser. Landbrukets konkurranseevne må styrkes, og i større grad baseres på markedsøkonomiske prinsipper, slik som landets øvrige næringer. Norske matprodusenter skal ha rammebetingelser for produksjon som er på linje med våre naboland, men vi skal ta hensyn til vårt høye kostnadsnivå og våre spesielle klimatiske og strukturelle forhold. Formålet med landbrukspolitikken skal være en kostnadseffektiv matproduksjon som samtidig ivaretar beredskapshensyn. Landbruket spiller også en rolle for å hindre at kulturlandskapet gror igjen i Norge.

Vi ønsker å legge til rette for at bonden selv skal kunne utvikle sin virksomhet. Dette vil vi gjøre ved å erstatte politiske reguleringer og begrensninger med næringsfrihet. Bonden skal kunne bruke de mulighetene et friere matmarked og handel gir. Dyrevelferd bør reguleres i et slikt handelssystem. Vi vil ikke tillate import av kjøtt fra produksjonsdyr som er slaktet uten bedøvelse. Vi vil desentralisere makten i næringen fra politikere og organisasjoner til den enkelte bonde og forbruker. Jordbruksavtalesystemet bør gjennomgå med sikte på en omlegging av avtalesystemet til beste for landbruksnæringen og samfunnet.

Det er et mål å gjennomføre full næringsfrihet for landbruksnæringen. Vi vil gradvis gjennomføre avreguleringer av jordbrukets rammebetingelser og vil i takt med dette gradvis gjennomføre reduksjoner i næringsoverføringene. Det skal lønne seg å produsere mye mat og dette må også tilskuddene til næringen gjenspeile. Dette betyr en klarere prioritering av heltidsbønder som lever av å produsere mat. Derfor må tilskuddstaket fjernes.

Dagens produksjonskvoter og konsesjonsbegrensninger virker konkurransehemmende og hindrer et marked med forbrukermakt, derfor må disse reguleringene avvikles. Samvirkenes særordninger og markedskontroll må avvikles. Produsentene må selv kunne velge om produktene skal selges direkte til forbruker, kjede eller til videreforedling. Dette må også gjelde for egenproduserte alkoholholdige varer.

Dagens struktur har mange og små gårdsbruk som driver med alternativ virksomhet. Fremskrittspartiet synes det er bra at norske bønder satser på å utvikle spesialprodukter med lokalmat, satser på reiseliv, Inn på TUNET (omsorgs- og aktivitetstilbud til personer som trenger et alternativt tilbud) og satser på å leve av andre ressurser gården deres har. Også disse bøndene gjør en viktig jobb for å opprettholde kulturlandskapet. Det er viktig med et virkemiddelapparat som kan støtte opp under denne typen næringsutvikling med gården som utgangspunkt. Eierne av gårder er gjenstand for svært inngripende reguleringer knyttet til konsesjonslov, priskontroll, boplikt, delingsforbud og odelslov som vi ønsker å fjerne. For å opprettholde vårt vakre kulturlandskap vil vi opprettholde driveplikten.

Det er viktig at Norge har en god matvareberedskap som ivaretar flere ulike trusselbilder. Vi foretrekker en desentralisert modell der korn og andre matvarer lagres lokalt, fordi dette er rimeligere og fremstår som en mer robust løsning enn en modell med sentraliserte lagre. Det er viktig at landbruket skal kunne levere mat også i en krisesituasjon.

Vi ønsker et rikt plante- og dyreliv i Norge. Det bør søkes opprettholdt en bestand av ørn, jerv, bjørn og gaupe. Forvaltningen av denne må skje lokalt der en har forutsetning for å vurdere situasjonen, og derfor må prioriterte rovdyrsoner avvikles. Nødvergeretten som nå gjelder for angrep på hund, bør i tillegg gjelde når rovdyr kommer inn på innmark og ikke lar seg skremme bort.

Fremskrittspartiet vil:

- Styrke matvareberedskapen i Norge
- prioritere heltidsbonden
- at produksjon og priser skal styres av markedet
- liberalisere jordbruksavtalesystemet
- gjeninnføre fri eiendomsrett for landbrukseiendommer
- fjerne delingsforbudet i jordloven
- utvikle konsesjons- og boplikten for norske statsborgere, samt odelsreguleringer
- fjerne systemet med markedsreguleringer og målpriser
- fjerne produksjonsbegrensninger, som for eksempel kvoteordninger og konsesjonsgrenser
- likestille valg av organisasjonsform i landbruket
- åpne for tilgang til internasjonale markeder gjennom frihandelsavtaler
- at det skal forskes på utvikling av plantebasert proteinråstoff i Norge.
- tillate gårdssalg av alkohol uavhengig av alkoholstyrke
- oppheve kjerneområdet for rovdyr
- samordne forvaltning av rovdyr og landbruk
- opprettholde lokal forvaltning av vilt
- la lokale myndigheter ha ansvaret for rovdyrforvaltningen
- at det skal pålegges staten å gi full erstatning til grunneiere, næringsdrivende eller andre som lider tap som følge av statens overordnede rovdyrforvaltning
- at det innføres kvotejakt der hvor dette ikke truer den totale bestandens overlevelse
- at rovdyrforlikene skal evaluere
- at viltloven med forskrifter endres slik at det blir lovlig å jakte i romjul og påsk